

## TISZAHÁTI ÉS FELSŐ-TISZAI TÖRTÉNETI NÉPMONDÁK

FERENCZI IMRE

Az 1972-es tiszaháti és felsőtiszai folklórgyűjtésünk során főképpen a kuruczmozgalomról szóló és a II. Rákóczi Ferenc személyéhez fűződő szóbeli emlékeket, népmondákat, kisebb-nagyobb elbeszéléseket jegyeztünk fel a Szovjetunió Kárpánton túli területén élő magyar lakosságtól (a gyűjtőpontokat a mellékelt térkép szemlélteti). Ezek mellett szép számmal hallottunk várakhoz, csatahelyekhez kapcsolódó, továbbá régi nevezetes családokhoz és személyekhez kötődő szájhagyományt, innen-onnan vett és a folklorizálódás folyamatába jutott történetet és hiedelmet, így pl. a tatárjárásról, a török hódoltság koráról és Hunyadi Mátyásról. A korábbi közleményeink<sup>1</sup> folytatásaképpen most ezeket mutatjuk be az ungi—bereg—ugocsai tájak sorrendjében. Az adatközlés végén helységek szerint ismertetjük, hogy kiktől hallottuk e hagyományokat. Ha azonban egy-egy elbeszélés tartalma vagy formája nagyobb figyelmet érdemel, akkor külön is hivatkozunk az előadóra.

### A tatárjárásról

1. A nagyapám mesélte<sup>2</sup>, hogy mikor itt éltek a kutyafejű tatárok, akkor történt a mi vidékünkön, Eszeny [mai Javorovo] községben. Volt ott egy *Kastélydomb* a Tisza partján. Itt lakott a vidék ura és birtokosa, egy hadvezér. Egyszer hadba kellett neki vonulnia, otthon hagyta feleségét.

Teltek-múltak a napok, hetek, a felesége hatosikreknek adott életet. Megijedt nagyon az asszony, hogy most mi lesz, ha megtudja az ura. Egy öreg halászra bízta a hat gyereket, hogy vigye le a Tiszába. A halász megkönnyőült rajtuk, nem veszejtette el az ikreket, a hat fiúgyermeket. Gondoza, nevelte őket.

No, majd a hadvezér visszatért a csatából. Akkorára felnőttek a fiúk. A halász felvezette őket a kastélyba, és elmondotta az uraságnak, hogy a fiúk az úr gyermekei. — A felesége eldobta őket, de én felneveltem — mondotta a halász.

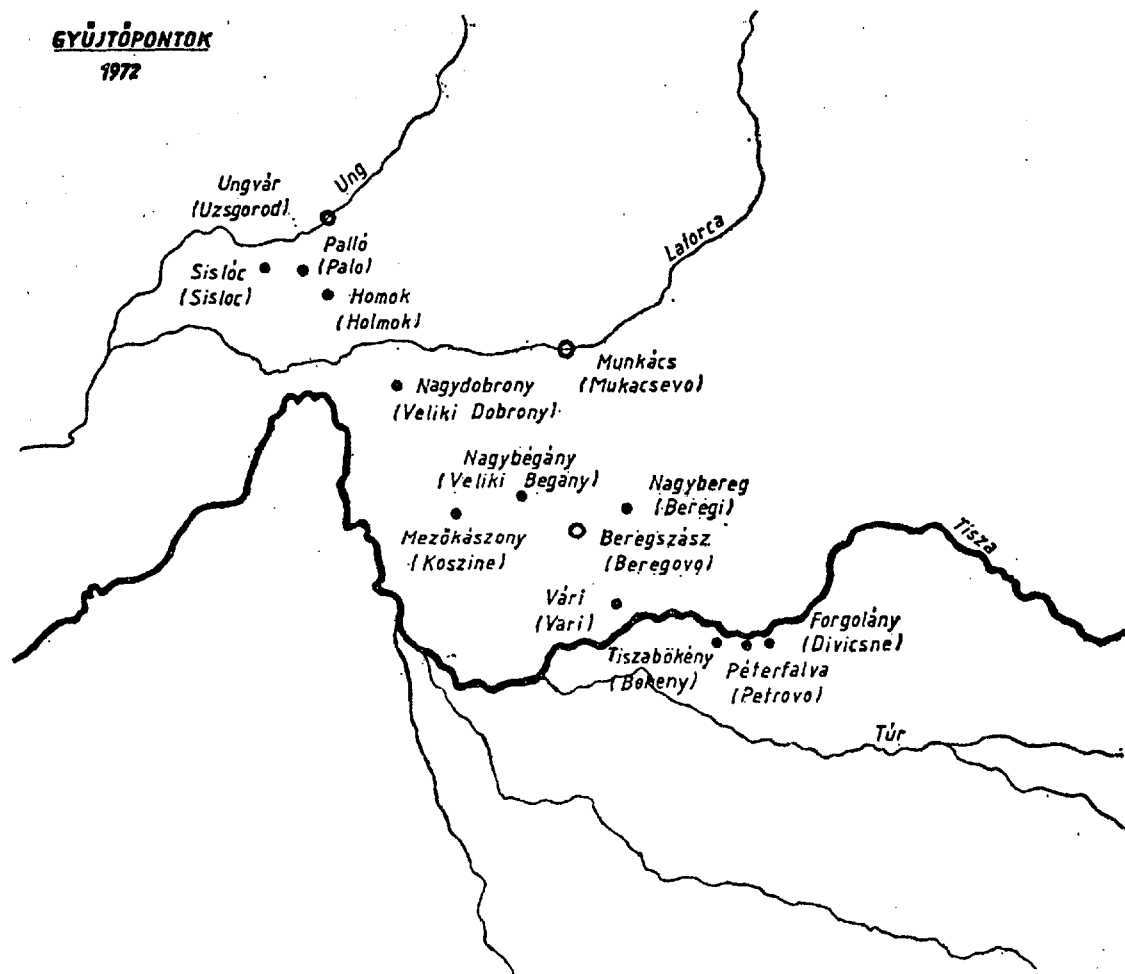
Az úr előbb meg akarta ölni a feleségét, de azután sokkal nagyobb büntetést eszelt ki. Hogy ez a tett örök bélyeg maradjon az asszonyon, egy kötényt varratott neki, és beleíratta: *e szenny*. Vagyis ez az asszony szennyes. Ezt a kötényt kellett viselnie neki. Innen kapta a nevét *Eszeny* község. A környező falvakat pedig a hat fiúról nevezték el: *Szentmárton, Szalóka, Ásvány, Csap, Szürte, Eperjeske. (Ungvár — Uzsgorod)*

<sup>1</sup> FERENCZI IMRE, 1973. 45—50.; 1980—1981. 313—338.; 1982.

<sup>2</sup> Székely Sándor elbeszélése. Nagyapja, Halász János Eszeny (Javorovo) község szájhagyományát mondotta el neki.

**GYŰJTŐPONTOK**

1972



2. Mikor Julián (Julianus barát) hazagyött keleti úttjárul, mondta Béla királynak, hogy gyönnék a tatárok. Mondották és olvastam is, hogy ezek között vótak a kutyafejűek. A kutya búrit a fejükbe húzták, hogy antul rémítőbbek legyenek. Egisz csapat vót ilyen. A másik csapat meg az állatok szarvát, meg a búrit vette fel, hogy rémítőbb legyen. Azér csinálták, hogy fíjen túlök a níp. Senki se mert uttyukba állni. (*Palló—Palo*)

3. Erre fele, Palló délkeleti határába vót egy falu. Úgy hitták, hogy *Lukóháza*, Magyarul *Hétháza*. Szlovákok laktak ott. A tatárjáráskor elpusztították, a nípét elvitték. Csak téglamaradikok vannak a régi falu helyin. Mondogatták, hogy a kutyafejű tatárok hajtották el onnan az embereket, asszonyokat. (*Palló - Palo*)

4. Hallottam a rigiektül, hogy gyöttek a kutyafejű tatárok. Futott előlük a falu nípe. A mi templomunk hatszáz éves. A tatárjáráskor menekültek ide, erre a helyre a nípek. (*Homok - Holmok*)

5. Úgy hallottam, hogy a magyarok itt, ezen a vidéken harcoltak a tatárokkal. A sebesültek és haldoklók kiömlő véréttől kapta a *Vérke* folyócska is a nevit, ami Beregszászon folyik keresztül.

Meséltük az öregek azt is, hogy futottak a tatárok elől, oszt a templomharangot a *Rétbe* hajították, oda rejtették el. Abba az időbe lápos, mocsaras hely vót ott. (*Nagybégány - Veliki Begany*)

6. A kutyafejű tatárok gonoszak vótak.

Itt, a hegy túlsó ódalán víz vót a tatárok idejibe. Menekültek, futottak a nípek, belefulladtak a vízbe. Hat vagy hét család úgy menekült meg, hogy barlangot vájtak a nagybégányi hegybe. Behúzódtak a barlangba, de nem vót ílelmük, nem tudtak enni. Megfojtották magukat, nehogy a tatárok kezibe kerüljenek.

Sok-sok idő múlva besülyyedtt ott a föld, beomlott a barlang.

A tatárjárás után Erdélybül hoztak ide embereket, úgy kipusztultt innen a níp. (*Mezőkászony - Koszine*)

7. A *Longodár* nevű erdőrésztül az a rege járja, hogy ott lakott egy Longodár Mátyás nevű földesúr. Mindig harcolt, tusakodott valamék szomszéggyával, végül menekülni kellett neki. Kincseit leengedte a kútba, és egy harangot engedett rá a tetejibe. Majd próbálták, de nem tudták a kincset felvenni.

Vannak, akik azt mongyák, hogy vagy a tatárjárás idejibül, vagy a török-időbül maradt ott a kincs. Halom is van ott, egy tömegsír. A csatába elesetteket temették oda. (*Nagybereg - Beregi*)

8. A régi muzsalyi templomról hallottam, hogy a tatárjáráskor pusztult el. A romja még most is megvan. (*Vári - Vari, Péterfalva - Petrovo*)

9. A tatárokról azt beszéltik rígen, hogy kutyafejűek. (*Forgolány - Divicsne*)

10. 1242-be, az első tatárduláskor pusztult el az egykori *Andrásfalva*. Így járt *Csatófalva* is a mai péterfalvi határba. Az is akkor pusztult el. Az életbenmaradtak bekötöztek Péterfalvára és Tivadarra. Andrásfalva és Csatófalva nevit mán csak dűlőnév örzi.

Péterfalván is jártak a tatárok. A níp bemenekült a templomba. A tatároknak nem vót szabad oda bemenni, mer mohamedánok vótak. Majd megtanultak magyarul, és bekiabáltak a templomba: „Sári, Zsuzsi, Bori gyertek elő, elmentek a kutya-fejű tatárok!” Kutyafejűek vótak, kegyetlenek. Elrabolták a nőt, és megbecselenítették. (*Péterfalva - Petrovo*)<sup>3</sup>

11. Hallottam az öregektől, hogy a kutyafejű tatárok elhurcolták az embereket, és megették. Olyan vót a képük, mint a kutyaéknak. Szaglászni is úgy tudtak.

El akarták foglalni az egész országot, de Isten hatalma nagyobb vót, oszt elpusztította őket. (*Tiszabökény - Bekeny*)

12. Vót egy kutyafejű tatár. Elhurcolt magával egy nőt. Majd a jány annya elment hozzájuk látogatába. Meglátta a jánya: — Jaj istenem, de jó húsba van! Jó káposztáshús lesz belőle!

Az annya szörnyen megijedt, íccaka megszökött. Otthagytá őket. (*Tiszabökény - Bekeny*)<sup>4</sup>

### A török hódoltság koráról

13. Mikor elmentek a törökök az országbul, itthagyták az elásott kincseket. A cigánybárójé lett a sok kincs. Ennek a története így vót.

Elvitték a cigányokat török rabságba. Egy cigányfiúnak sikerült visszaszökni, oszt visszatért szülőfalujába. Megszerette az ottani család jányát, egy cigányjányt. — Vedd el felesigül — mondotta neki a cigányasszony —, gazdag ember lesz belőled. Itt és itt rengeteg kincs van elásva, az mind a tiéd lesz! Mikor megfordul a hold, annak az árnyékába megtanálod a kincs helyit.

Meg is tanálta. Kiásta a kincset. Akkor ű átadta a kincseket az ország kincstárának. Jutalmul báró lett, és megkapta a falut birtokának. (*Siclóc - Sisloc*)<sup>5</sup>

14. Jött a *turok* [török]. Háromszáz évig vót bent az országba. Dógoztatták a nípét. Erdősíg vót erre felé, oda kellett menni dógozni. Aki nem ment, huszonöt botot adtak neki. (*Homok - Holmok*)<sup>6</sup>

15. Hallottam egy vicces mondást.

Egy asszonynak oda vót az ura a háborúba. Az asszony olyan szemrevaló cseléd vót, olyan csapodár. Mikor az ura hazagyütt, mongyák neki a szomszédok: — Hej Pista! Az asszonyodat elvitte a török. Csak ennyit felelt rá Pista: — Szegény török! (*Nagydobrony - Veliki Dobrony*)

16. A török-időbe törtint, hogy a magyarokat beszorították a kavernába [barlangba]. Ki akarták éheztetni az odamenekült lakosságot. Ezek meg úgy segítettek magukon a szorult helyzetbe, hogy hamuval keverték a lisztet, és sütöttek belőle ke-

<sup>3</sup> Kiss Gábor 68 é.

<sup>4</sup> A 11. és 12. sz. elbeszélés Páva Sándortól (80 é.) származik.

<sup>5</sup> Kaszics Mihály 80 é.

<sup>6</sup> Lakatos Géza 42 éves cigánytól jegyeztük fel.

nyeret. Kidugták egy rúdon, mutatták a törököknek, hogy búven van mit enni. Azok meglátták, elmentek. De a magyarok vezére is meghalt. Kiment, és nízte, hogy hun van az ellenség. Megcsúszott, lezuhant a szikláról. (*Forgolány - Divicsne*)

17. Mink Ugocsa megye vagyunk, és ennek az állandó főispánja a báró Perényi család vót. Az ősök, Perényi Péter koronaőr vót. A török megszállás ideje alatt Sátoraljaújhelybe tartózkodott, és ott ásta el a magyar koronát a földbe. Akkor görbült el a keresztye.

A későbbi Perényiek Rákóczi [II. Rákóczi Ferenc] hívei vótak, sőt a török rabságba [száműzetésbe] is elkísérte Rákóczit egy Perényi. Ű hamarább szabadult a rabságbul [száműzetésből], mint Rákóczi. A török fogságbul két csű kukoricát hozott magával. Magyarul akkor *tengerinek* nevezték, az erdélyiek pedig *törökbúzá*nak, mert Törökországbul került oda. Héber nyelven *möllének* nevezték, magyarul bűtermőt jelent. A möllé szöbul alakult ki a *málé*.

Tehát ez a Perényi báró itt tenyészette (!) a tengerit Ugocsa megyébe, mikor még nagyon kevés vót belőle. Majd mikor szaporodott, és kenyeret csináltak, *puliszkakenyeret* készítettek belőle. Minket, Ugocsa megyeieket a szatmármegyeiek *málékenyeresnek* gúnyoltak. (*Péterfalva - Petrovo*)<sup>7</sup>

18. Említésre méltó a Czapáry család.<sup>8</sup> Czapáry Dénes 1947-be halt meg. Gazdasági szaktanár vót. Őseinek az esete visszanyúlik a török megszállás idejébe. Egyik őset elvitték török rabságba. Járomba fogták, és úgy szántottak vele, mint a barommal. (*Péterfalva - Petrovo*)<sup>9</sup>

19. A muzsalyi határba vót egy kúkecske. A szántóvető emberek a berenára használták súlynak. Senki se tudta ottan, hogy mit rejt magába. Igénytelennek vették, mint egy kúdarabot.

Ezelőtt hatvan vagy hetven esztendővel történt, mikor mán a vasútforgalom megindult. Pestről jött egy úriember. Kérdezte, hogy hun van az a kúkecske a muzsalyi határba. Mondották neki, hogy ennek meg ennek az embernek van a főggyin. Addig keresték, míg oszt megtanálták. A kúkecske hátuljába vót egy zár. Kinyitotta. Egy csomó aranypíz vót benne. El is vitte magával. Hát, mikor ezt látták, nagyon csudálkoztak a parasztok, hogy űk ezt nem tudták. (*Péterfalva - Petrovo*)

20. A *Vérke* folyórul hallottam, hogy nagy harc vót ott mellette. A magyarok és a törökök ütköztek meg. Folyt a vér, megfestette a patak vizét. Erről lett nevezetes a *Vérke*, ami keresztül folyik Beregszászon. (*Tiszaököény - Bekeny*)

21. Muzsaly mellett tanálható a *Szépasszonydomb*. Túl a *Vérke* folyón van ez a domb. A magyarok harcoltak itt a törökökkel, és akkor megölték az asszonyt. A csata után a magyar katonák megtanálták a holttestét. Az ezredből minden katona egy sapka földet vitt a sírjára. Jöttek más magyar katonák is, űk is hordták rá sapkával a földet. Nagy domb keletkezett a sír tetején. (*Tiszaököény - Bekeny*)

<sup>7</sup> Kiss Gábor 68 é.

<sup>8</sup> Pontosabban a Szapáry családról van szó.

<sup>9</sup> A mondat teljes alakban közli SOLYMOSSY SÁNDOR, s rámutat, hogy a török kezébe került Szapáry Péter kegyetlen sorsát kiszínező történet nem vonatkoztatható Szapáryra. Ld. A Magyarországi Néprajza, III. k. Budapest, I. kiadás: 228–229.

22. Muzsalyba vót egy kúkecske. Kik hagyták ott, törökök? Hát azt akarom elmondani, hogy mi lett evvel a kúkecskével.

A muzsalyiak szállították fel a tengerit Máramaroszigetre, onnét meg hozták a sót. Egv úriember, amék mérte a sót, kérdezte, hogy hová valók. Mondták, hogy Nagymuzsalyba. — Nagymuzsalyba?! Aszongya nekik: — Figyejjenek ide, mondok valamit. — Hát mongya, mit akar? — Hát megvan még az ócska (régi) templomnál a kúkecske? — Megvan — mondták. Ott hányódik. Aszongya: — Tuggyák mit? Amék ember azt a kúkecskét elhozza, annak adok egy szekér sót. — Elhozzuk mink — mondták neki.

El is vitték. Na, adott nekik szípen sót. Adott nekik pájinkát. Hazavitték neki a kúkecskét. Ottan kinyitotta egy kúccsal, és tele vót a kecske hasa arannyal. Az emberek csak níztek egymásra, és mondták: „Ha mink ezt tudtuk vóna, szítverjük a baltával.”

Megvendígték őket. Kaptak sót, utána elgyűttek haza. (*Tiszaabökény - Bekeny*)

### Hunyadi Mátyásról

#### *Mátyás király és a kolozsvári bíró*

23. Mátyás király uralkodása idejébe sokszor álruhába öltözött, és járta az országot. Kémlelte, hogy a szegény embernek hogy viselik a sorsát az urak. Eccer Kolozsvárra érkezett, és ott a bíró házával szembe leült a lócára. Eccer odamegy a hajdú, a bíró hajdúja:

— Hé, te naplopó? Hogy ülsz ott munka nélkül, mikor a bíró urnál annyi sok a munka? Gyere csak ide! — A nádpálcával rásuhintott. Mondja a hajdú: — Éppen olyan nagy órod van, mint Mátyás királynak!

Elment Mátyás király dógózni. A felvágott fát kellett neki kazaiba rakni. Munka-közbe három hasáb fára ráírta piros krétával: Mátyás, Mátyás, Mátyás.

Na, elvigezte a napi munkát, díjat nem kapott semmit. Elment haza Pestre. Majd nemsokára fínyes királyi kísérettel megjelent. Elment újra Kolozsvárra. Leg-elébb a város főbíráját kérdezte, hogy ilnek itt az emberek? A főbíró úgy válaszolt, hogy itt kitűnően ilnek, a nípnek minden jogot megadnak. Semmi panaszkodás nincsen. Akkor mongya Mátyás király: — Szórjátok szíjjel azt a kazal fát! Figyeljete minden darabot, mert három darabon felírás lesz!

Siettek a kereséssel. Egy-kettőre megtanálták a három darab fát, amékre ráírta a király: Mátyás, Mátyás, Mátyás. A bíró már tudta, hogy baj van. Térdre esdekelt.

— Látod bíró! Nem beszílsz igazat, mer erre a három fára én írtam rá a nevemet ekkor meg ekkor. És te mondd, hogy a níp jól il? Hogy minden meg van engedve? Ezér lakolni fogsz!

Mán nem tudom, hogy kerékbetörette-é, vagy csak megölette? Halállal büntette. És az ilyenekből kifolyólag máma is megvan a mondás: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság.” (*Vári - Vari*)<sup>10</sup>

24. Hát Mátyás ment hazafele a szüleihe Kolozsvárra. Egy erdön ment keresztül. Látja, hogy két ember fűrészeli ki a fát. Az egyik ember kisebb vót, a másik nagyobb.

<sup>10</sup> Kovács Boldizsár 73 é.

Mongya nekik: — Mit rángatjátok azt a fűríszt? Ó, de buták vagytok! Fejszével vágjátok!

Fogta Mátyás a fűríszt, kétfelé törte. Az egyik kisebb darab vót, mint a másik. A kisebbik darabot a kisebbiknek, a nagyobbikat a nagyobbiknak adta. — Hát most mi lesz velünk? — sóhajtoztak az emberek. Nem tudunk fát vágni.

Akkor adott nekik Mátyás tíz aranyat. Mondta nekik: — Vegyetek magatoknak fejszét.

Ment tovább Mátyás Kolozsvárra. Ott felőtözött szegény parasztnak, mert látta, hogy az egész emberiség a bírónál dőgozik. Ott szaladgált a bíró hajdúja. Mátyás éppen leült ott egy kapuba a lócára. Odament a hajdú, mondta neki: — Te nagyorrú paraszt! Te itt ülsz? Látod, az emberek meg ott dőgoznak. Rögtön takaroggy, és rakjatok össze azt a fát, amit a fogatok az erdőből behordtak.

Hozzáfogott Mátyás hordani a fát. De vót nála egy ceruza, és ráírta a fára a nevit. Úgy csinálta, hogy más emberek nem vették észre. Ezt írta a fákra: Mátyás, Mátyás, Mátyás.

Majd megírkezett harmadnap múlva a király. Csend lett Kolozsváron, senki se dőgozott. Mátyás elment az országházba (!), mongya a bírónak:

— Sok szíp fája van bíró úr!

Feleli a bíró: — Gyüttek az emberek, oszt behordták. A szegínysig összerakta.

Igen, de a hajdú megismerte a nagyorrút. Tudta, hogy a király is ríszesült a fa összehordásába.

— Mennyibe került ennek a kazal fának az összehordása bíró úr?

— Hát — aszongya —, gyüttek az emberek, szívességből összehordták, szívességből be is rakták.

Majd osztán Mátyás összehíttá mind a nípet, oszt megkérdezte, hogy hordták össze ezt a nagykazal fát. Megmondták. Az a két ember is ott vót, aki az erdőbe fűrészelte a fát. Azok megmondták, hogy Isten nevibe kellett dőgozni. Akkor a hajdú letérgyelt előtte, úgy könyörgött Mátyásnak.

— Állj fel szóga! Téged nem illet a bűn.

Odaszólt a bírónak: — Na, mennyünk csak, hánnyuk szét a fát. Megnizzük, hogy milyen alapon ment ez a fahordás.

Megtanálták a három darab fát. Rá vót írva: Mátyás, Mátyás, Mátyás. A király elítélte a bírót, mert egész Kolozsvár és környéke nagyon panaszkodott rá. Megparancsolta, hogy akasszák fel a bírót, a felvágott és összehordott fát meg odaadta a munkásoknak. (*Tiszaököny - Bekeny*)<sup>11</sup>

— Megjegyzés: *további változatát jegyeztük föl pallói, homoki, nagyberegí, nagydobronyi és nagybégányi elbeszélőtől.*

### *Mátyás király Gömörben*

25. Törtint, hogy Mátyás király eccer lement Gömör megyébe a főúrakkal, és ott letelepedtek a szőlőbeli pincénél. Ettek-ittak, mulattak. Eljött a délidő, aszongya Mátyás király a főúraknak:

— Mennyünk, váltsuk fel a szőlőkapásokat! Mink mán ettünk-ittunk, űk is had ebídeljenek meg.

<sup>11</sup> Páva Sándor 80 é.

Az uraknak nem nagyon pászolt ez a beszéd, de nem mertek ellentmondani a királynak. Elmentek kapálni. Mátyás király vót az első-kapás, oszt kapáltatta a főurakat, még hozzá a hegytetőről lefelé. Majd az urak esdeklődtek a királynak, hogy hagyják abba a kapálást. — Csak csináljuk! — mondta Mátyás király.

Na, de mán az urak kidülőfélbe vótak, akkor félbehagyták a munkát. Akkor aszonta Mátyás király:

— Na, urak! Tuggyátok meg, hogy tik csak esztek-isztok. Nem a magatok munkájával, hanem a szeginyember után teszitek ezt. Ezír mindig legyen eszetekbe, hogy a szeginyembert sose vessétek meg! Szeressétek, mer munkája után élnek az urak!

Itt is fennmaradt az a mondás: „Meghalt Mátyás király, oda az igazság!” (*Vári—Vari*)<sup>12</sup>

— Megjegyzés: további rövidebb variánsa pallói, homoki, nagyberegai és nagydobronyi gyűjtésünkben.

### *Három megfejt bakkecske*

26. Megyen Mátyás az urakkal. A király arrul vót nevezetes, hogy minden katonáját megismerte. Útközbe tanálkoztak egy öreg emberrel. Valamikor ő is Mátyás király katonája vót. Kérdi túle a király:

— Hogy van a sorod öreg?

— Köszönöm az asszonynak.

— Messzi van-i még a messzi?

— Mán csak az ökröm szarváig.

— Hány még a harminckettő?

— Mán — felséges uram — csak tizenkettő.

— Meg tudnád-i a bakkecskéket fejni?

— Meg, felséges királyom.

De megmondta az öregnek, hogy semmit se árulhat el addig, míg az ő kípít nem látja.

Otthagytá az urakat Mátyás király, azok meg odakullogtak a parasztho.

— Hogy is montad, öreg? — kérdezik.

— Tíz aranyat ide a markomba.

Odaadták a tíz-tíz aranyat minden kérdésre. Majd aszongyák neki:

— Na, most megjártad, mert nem láttad a király kípít!

Megfordítja a paraszt a pizeket: — Idenízzenek! Mindegyiken ott a király kipe. (*Pallo—Palo*)<sup>13</sup>

### *Az igazmondó juhász*

27. Mátyás mán király vót. Sok minese, gulyája, birjája ilte a legelőket. Vót egy juhásza. Az a juhász neki sose hazudott.

A cseh király és a jánya mindig összejártak Mátyásnál Budán. Eccer Mátyás elmesélte, hogy van neki egy aranyszőrű báránya. A cseh király nem akarta elhinni. Majd eccer aszongya Mátyásnak:

<sup>12</sup> Kovács Boldizsár 73 é.

<sup>13</sup> Makó Ferenc 69 é. Másik (tiszbökényi) adatunkban három diákkal találkozok Mátyás. Ők lesznek a kárvallottak.



— Mennyünk el, hogy lássam meg az aranyszörű bárányt.

Befogatott Mátyás a hintóba, oszt elmentek megnézni. Meg is látták a bárányt. Most már elhitte a cseh király, hogy tényleg igaz, amit Mátyás mondott.

Majd elment a cseh király, elment Csehországba. Elmesélte a csalágyának, hogy mit látott. Egyetlen egy jánya vót a királynak, az is kíváncsi lett az aranyszörű bárányra.

Elmentek a királyjánnyal megnézni az aranyszörű bárányt. Nagyon megteccett a jánynak. Mondta az apjának, hogy bármibe kerül, ű megszerzi azt a bárányt.

Hát a juhász nőtlen leginyember vót. Na, de ű sose hazudott Mátyás királynak. Kiment a jány a juhászho. A feketeszörű bárányér odaadta neki a juhász az aranyszörű bárányt. Azír, ami a lába között vót a jánynak.

Elvitte a királyjány a bárányt Budára. Ott vót az apja is a jánynak, a cseh király. Ott várta. Megmutatta a királynál az aranyszörű bárányt.

Mátyás üzent a juhásznak, hogy mennyen be hozzá. Azon állt a fogadás, hogy bevallja-i a kárát a juhász. De hát a juhász már tudta, hogy számadással tartozik. Elindult Budára. Útközbe azon gondolkodott, hogy mit mondjon. Megállt. Leszúrta a kampóját a földbe. Rátette a kalapját. Ment oda fele, mintha a királynak mondaná:

— Felségem! Megette a bárányt a farkas.

Hej, gondolta, nem lesz e jó! Ment tovább. Megint leszúrta a kampóját.

— Felség! Ellopták az aranyszörű bárányt.

Nem, nem lopták el. Nem lesz e jó. Ezen gondolkodott. Harmadjára is megcsinálta a próbát. Sehogy se pászolt neki a hazugság. Elszánta magát. Ettől bátor lett a juhászlegény, elhatározta, hogy nem fog hazudni a királynak.

Bement Budára. Jelentkezett a vártán, hogy a felsíges király hívhatja. Beeresztetik. Ott tanálta a cseh királyt is a jányával. Kérdezi Mátyás király:

— Na, fiam, mi újság?

— Felség. Én sose hazudtam, most se akarok hazudni. Elcseréltem az aranyszörű bárányt egy fekete bárányír.

Rámutatott a cseh királyra. — Az őfelsége jányának a lába közt van az a fekete bárány. Azír a bárányír adtam oda.

Felállt Mátyás király. Odament a juhászho, megveregette a vállát.

— Ember vagy fiam! Sose hazudtál, megmondtad az igazat.

A cseh király is felállt a székrül, és ránizett a jányára. Aszongya a jány az apjának:

— Igazat mondott, apám.

Akkor oszt elment a cseh király, otthagya a jányát a juhásznak, hogy legyen a felesége. (*Tiszaököény—Bekeny*)<sup>14</sup>

### *Mátyás mint diák*

28. Vándorolt Mátyás király. Mint diák, bejárta ű az egész országot. Ahogy ment, kint a földön szántott egy ember. Egy fiúcska vezette neki az ökröt, de igen kifogta a hideg, oszt ott feküdt a föld vígin. Nem tudott szántani az ember. No, arra ment Mátyás. Köszönt a parasztnak. Kérdezi:

— Mi baj van?

— Hát az a baj, hogy nem tudok szántani, mer a gyerek beteg.

<sup>14</sup> Páva Sándor 80 é.

Aszongya Mátyás:

— Majd én segítek.

Beállott a barázdába, vezette az ökröket. Jól ment a dolog, nagyon meg vót eligedve a paraszt. Adott vóna fizetsíget, valamennyi píz a diáknak, de Mátyás visszaadta. Elkészönt, oszt avval tovább indult.

Megyen, megyen. Majd megint beállt dógozni. Jól dógozott, kapott egy lovat. Felült a lúra, úgy ment tovább. Majd egy mocsárvízen ment átal. Egy juhász legeltette arra a juhokat. Kérdi tüle Mátyás:

— Na, juhász! Mennyi, meddig ér? Tessék megfejtteni.

— Hát háromszáz és a kengyelvasig.

Mert háromszáz vót a juh, és a kengyelvasig írt a víz. (*Sislóc—Sisloc*)<sup>15</sup>

29. Mikor Mátyás diák vót, még gimnáziumba járt, akkor törtint. Abba az időbe Kolozsváron vót a szógabíró hivatal. De a szógabíró nem ott lakott, hanem kint, falun. Sándornak hitták.

Eccer, a szógabíró nevenapján három cigány szeretett vóna bemenni hozzá, hogy megköszöncsík. De hamis kutyái vótak a szógabírónak, oszt nem mertek bemenni. Kint ült az uraság a gangon. Szólt a kocsisnak, hogy kötözzik meg a kutyákat, vagy zavarja el a kertbe. Kíváncsi vót, hogy mit akar a három cigány. De vicces ember vót a szógabíró, és egy kötelet odakötött a kisajtóho. Gondolta, hogy abba felbuknak a cigányfiúk.

Mikor mentek be a cigányfiúk, a kocsis rájuk engedte a kutyákat. Ettül nagyon megijedtek. Azután meg szörnyülködve látják a vadállatokat a gangnál. Oroszlánbőr és tigrisbőr vót kikészítve. Úgy níztek ki, mint az élő vadállatok. Szörnyen megijedtek. A nagy bajba nem vették észre a kötelet, rakásra hullottak a földön.

Bemenetel előtt megbesziltik, hogy mit fognak mondani. Az első: — Tisztelem az urat. A második: — Az úr asszonyát. A harmadik majd mongya: — Az egész ház-nípet.

A nagy ijedelembe fordítva törtint minden. Azt kiáltja az első: — Ba...m az urat! A második: — Az úr asszonyát! A harmadik: — Az ereszbe való állatokat!

Aszongya a szógabíró: — Köszönöm fiúk, hogy így megemlíkeztetek a nevem-napjárul. Kinek mi kell? Az egyik azt mongya: — Sárgazsinóros nadrág. A másik feleli: — Nekem sarkantyús csizma. A harmadik: — Nekem jó lesz akármilyen ruha.

— Jól van fiaim!

A szógabíró levelet írt. A legidősebbnek azt írta a levélbe, „huszonöt botot neki”. A másíknak, hogy „tizenöt bot jár neki”. A legkisebbnek, „tizenöt botot érdemel.”

A három cigány megköszönte, oszt vitték a levelet Kolozsvárra. Gondolták, hogy majd ott kapják meg a ruhát. Megmondta a szógabíró, hogy „a hajdúnak aggyátok oda.” A hajdújának írta a levelet.

Elindultak. Közbe egy erdőn kellett nekik keresztülmenni. Mátyás király meg mint diák éppen arra járt. — Hé, te diák! Te tudol olvasni. Itt van a level, olvasd el, mi van beleírva.

Elolvasta, oszt megmondta nekik, hogy mi van beleírva. Visszaadta a levelet, oszt továbbment. Vitatkoznak a cigányok. Aszongya középső: — Láttátok! Nem tud a diák olvasni. Mer ha tudna olvasni, az igazat mondta vóna. Pedig adtam vóna neki egy aranytallért.

<sup>15</sup> Kaszics Mihály 80 é.

Mátyás nem ment messzire. Meghallotta, hogy mit mondott a cigány. Az erdőbe gyorsan átötözött, oszt elibek ment a három cigányfiúnak. A cigányok nem ismerték fel, hogy ő az a diák, akivel már tanálkoztak. Aszongyák neki:

— Na, te diák! Te tudol olvasni. Itt egy level, olvasd el, hogy mi áll benne.

Olvassa az elsőnek: — Hát neked sárgazsinóros ruha. Olvassa a középsőnek:

— Neked sarkantyús csizma. A legkisebbnek: — Olyan ruhát kapsz, amilyen lesz.

— Na, jól van, te tudol olvasni.

Odaadták Mátyásnak az aranytallért. A három cigányfiú elment Kolozsvárra. Aggyák a hajdúnak oda a levelet.

— Na, fiúk, gyertek utánam!

Egyenkint bezárta őket, jó messzi egymástul, hogy egymás jajgatását ne hajják. Az első megkapta a huszonöt botot, a másik a huszonegyet, a legkisebb a tizenötöt.

Majd mikor utána összetanálkoznak, aszongya a legkisebbik:

— Hej, a halálos nyavalya járjon a mejjire annak a hajdúnak! Nem bírom a faromat. Hej, mégis csak ő tudott a legjobban olvasni! (*Tiszabökény - Bekeny*)<sup>16</sup>

### *A bölcs Mátyás király*

30. Mátyás királyt a történelem igazságos királynak nevezi. De a törvényeket hivatalnokai sokszor vagy nem teljesítették, vagy túlteljesítették. Többször álrúhába ötözve ellenőrizte a király. Sok feljegyzés van róla, egyet elmondok.

Eccer a börtönt látogatta meg Mátyás király. Nagy kísérettel ment. A börtönigazgatóval együtt megnizte a zárkákat. Majd egy nagyobb celláho írtek, amibe több ember vót bezárva. A király mindtül megkérdezte, hogy mér van bezárva. A rabok nagy meglepetísbe vótak, hogy jelen van a király. Mindenki ártatlannak mondta magát. Vót köztük egy cigány is, út is megkérdezte a király:

— Te mér vagy bezárva?

— Felsíges királyom grácia a fejemnek, ártatlanságbul vagyok bezárva.

— Hát mi a bűnöd?

— Tyúkot loptam felsíges királyom.

Hát ezt a király nem látta nagy bűnnek, és azt mondta a börtönigazgatónak: — Igazgató! Ezt a tolvaj cigányt ki kell engedni, mert itt ez a sok ártatlan úr eltanul tőle.

Így szabadult meg a cigány a börtönbül. (*Péterfalva - Petrovo*)<sup>17</sup>

31. Mátyás király idejibe vót egy szegényember. Se ökre, se tehene, se főggye nem vót. Vetett a ganédombra egy tő disznótököt, és lett rajta egy óriási nagy tők. Súlyra vót egy mázsás.

Gondolkodott, hogy micsináljon evvel a tökkel? Felvitte Mátyás királynak ajándíkba Budára. A király szívesen fogadta, busásan megjutalmazta.

Hazament a szegényember. Otthon elmesélte, hogy Pesten járt Mátyás királynál. Vitt neki egy óriási nagy tőköt. Nagy kegyet kapott írte, borzasztó nagy ajándíkot.

A szegényember szomszéggya egy négyökrös gazda vót. Hát hogy ő is viszen valami ajándíkot, elhajtotta a nigy szíp ökröt Mátyás királynak. A király szívesen fogadta az ajándíkot, és megjutalmazta a szegényembertül kapott óriási nagy tökkel.

<sup>16</sup> Páva Sándor 80 é.

<sup>17</sup> Kiss Gábor 68 é.

Ebből megint az az igazság, hogy önző vót a gazdag ember, irigy, és póruljárt. (*Vári - Vari*)<sup>18</sup>

32. Egy alkalommal Mátyás király kiment vadászni a Bakonyba. Nagy társasággal, nagy vadásztársasággal ment. Vitte a kuktákát, a szakácsokat is. A vadászszákmánybul zsiványpecsenyét sütöttek. Ott vót velük az udvari tudós is.

Jól megebídeltek, utána iszogattak. Elálmosodtak. Mivel akkor még a lú vót a jármű, mindenki lúháton utazott. Míg a társaság aludt, a lovakat szabadra engedték az erdőbe legelni. Az öreg tudósra bízták a lovak őrzését. Ű pedig nem a lovakat nízte, hanem a könyvbe legeltette a szemet. A lovak elkószáltak az erdőbe.

Mikor kialudta magát a vadásztársaság, mennének haza, hát alig tudták a lovakat összeszedni. Mán majdnem mindenkié megvót, csak éppen a királyé hiányzott, a Fakó. Mátyás király ráripakodott a tudósra: — Hol a lú öreg? Keresse égen-földön, mer addig nem megyünk haza, míg a lú meg nem lesz!

Vagy pedig elveszi a tudós lovát, Ű pedig gyalog mehet haza a királyi szállásra.

El is indult az öreg tudós az erdőbe. Megmozgatott minden bokrot, de bizony nem tanálta a király lovát, a Fakót. Keresés közbe kiért az erdő szilibe. Ott szántott egy paraszt. Attul kérdezte, hogy nem látta-e a király lovát. Hát csak a fejít rázta a paraszt, hogy Ű nem látta.

— De nízte-i mán mindenütt? — kérdezte a paraszt.

Mongya a tudós, hogy igen, de sehun nem találja. Erre azt mongya a paraszt: — Akkor nízze meg a szarkafiszekbe.

A tudós nem tudta elgondolni, hogy miként lehet ez. Visszament a királyho, mondta neki, hogy mit szólott a paraszt.

— Helyes! Szólt a király. — A bolond is mond okosat. No, csak próbálja meg a szarkafiszket!

De az öregnek nagyon terhére esett a lecke. Mongya Mátyás királynak: — Felsíges király. Nehíz körmetlen macskának fára mászni.

Mivelhogy öreg vót mán, nem tudott fáramászni. De vótak ott fogdmeg emberek, feltették az öreget a szarkafiszkes fára. Fel is mászott nagy keservesen az ág tetejire. Belenízett a szarkafiszekbe. Lekialtott: — Nincs itt egy fia ló se!

Lentről visszakiáltanak neki, hogy próbáljon messzebb is látni a szarkafiszektül. Akkor oszt kapcsolt az öreg. Níz, níz, hát látja, hogy milyen nagy az erdő. A szilin meglátta a Fakót, ahogy legelészett. Nagy örömmel kiáltotta: — Megvan a Fakó felsíges királyom!

Így oszt mindnyájan lúháton mentek haza. (*Péterfalva - Petrovo*)<sup>19</sup>

A beregi részen Mátyás személyes bátorságát igazoló párviadaláról, Holubár cseh vitéz legyőzéséről jegyeztünk fel történetet,<sup>20</sup> az ugocsai falvak egyikében a népet pártoló király haláláról keletkezett mondát hallottunk.<sup>21</sup> Az utóbbi elbeszélés szerint az urak pusztították el, mert nagyobb tudása volt mindenkinél, s mert igazságos ember volt. A gonosz cselekedetet és következményét így adta elő Páva Sándor (80 éves):

<sup>18</sup> Kovács Boldizsár 73 é.

<sup>19</sup> Kiss Gábor 68 é. Apjától, aki olvasott ember volt, és másoktól is hallotta.

<sup>20</sup> Kovács Boldizsár 73 é. (*Vári—Vari*)

<sup>21</sup> *Tiszbökény—Bekeny.*

„Eccer katonai gyakorlat vót a Mátrába. Ott rejtették el Mátyás királyt. Bedobták a vadak, oroszlanok közé.

Majd osztán megbukott az ország. Azután gyűtt Rákóczi, ú lett a fejedelem. Azután lett Kossuth Lajos. Utána következett Ferenc Jóska.”

(Adatközlőink: *Palló - Palo*: Ferenc Imre 71 é., Makó Ferenc 69 é.; *Sislóc - Sisloc*: Kaszics Mihály 80 é.; *Homok - Holmok*: Gortvai Ferencné Orémusz Etelka 65 é., Lakatos Géza 42 é., Orémusz Lajos 70 é., Varga Jánosné Szalai Ilona 64 é.; *Mezőkászony - Koszine*: Hegedűs Béla 71 é., Ricsiné Kota Mária 71 é.; *Nagybereg - Beregi*: Fancsik Elemér 67 é.; *Nagybégány - Veliki Begany*: Mindák Pál 79 é., Szabó Sámuel 78 é.; *Nagydobrony - Veliki Dobrony*: Hidi János 67 é.; *Forgolány - Divicsne*: Kádár Endre 60 é., Szabó Zsigmond 86 é.; *Péterfalva - Petrovo*: Kiss Gábor 68 é.; *Tiszabökény - Bekeny*: idős Páva Sándor 80 é.)

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a *kutyafejű tatár* megjelölés a magyar néphagyományban (ld. 1—6, 9—12. sz. mondákat) általánosan elterjedt. Ugyanez mondható a kárpátukrán folklórra, amint az LEHOCZKY TIVADAR, PETRO V. LINTUR és SZOVA PÉTER közléséből kiderül.<sup>22</sup> A Kárpátukrajnától nyugatra eső szabolcs-szatmár-beregi és zempléni falvakban, ugyanígy az egész magyar nyelvterületen ismerős e képzet.<sup>23</sup> Az 1. sz. mondánál csak időbeli megjelölésül szolgál a tatár uralom említése, a történetben a *Micbán* hagyományra ismerünk. Terjedelmesebb változatát jegyezték fel *Eszeny (Javorovo)* községben.<sup>24</sup> Ebben Micbánra és feleségére utalnak. A gőgös úrnő megrója és elzavarja az ikreivel alamizsnát kérő koldusasszonyt. A megalázott nő megátkozza. Az átok megfogán, a gyermeket váró Micbánné hét ikerfiút szül. Kínos helyzetbe kerül, hiszen a koldusasszonynak is a bűnös kapcsolatot (két gyermek csak két apától lehet) vetette a szemére. Öreg nénje tanácsára hat gyermeket gyékénykosárba tesznek, és a Tiszába dobják. A továbbiakban a két változat egyezik, majd a végén ismét eltérés van. Az eszenyi variánsban Micbánné bevallja a történeteket, s csak a tanácsadó asszony bűnhődik. Halállal lakol. Ez a befejezés hasonlatos az *Aranyhajú ikrek* mesetípus változatainak megoldásához.<sup>25</sup> A Micbán nevéhez fűződő hagyománynak annyi történeti alapja van, hogy Micbán család az Ung vidékén élt a 13. században, s Eszeny birtokosa volt. A források tudnak Micbán hét fiáról, s nevét a *Mic* patak is megőrizte.<sup>26</sup> Jóval később a Bocskai család is birtokos lett Bereg megyében, István, a fejedelem, ura volt e területnek. Különösen kedvelte és támogatta Mezőkászony városkát. Elképzelhető, hogy erről a vidékről örökölte a Micbán mondát a Bocskai család, a vele egyező bihari (kismarjai) eredethagyományt,<sup>27</sup> természetesen más név behelyettesítésével.

A 2. sz. monda a tatárok kutyafejűségét racionálisan magyarázza. Esetleg totemisztikus hadijelvény emléke? Esetleg nem is a tatárokra volt jellemző? A tatárpusztítás, emberek elhurcolása (3—4. sz. monda) valóságos események emléke.

<sup>22</sup> LEHOCZKY TIVADAR, 1881. III. k. 284.; PETRO V. LINTUR, 1968. 198, 200, 205, 207, 209.; UGYANÓ: 1972. 116.; SZOVA PÉTER, 1972. A Kárpáti Igaz Szó január 23-i számában magyarul közölt *Kutyafejűek* c. cikke.

<sup>23</sup> Ellenpólusként hivatkozhatunk a jugoszláviai magyar néphagyományra. Ld. FERENCZI IMRE, 1978—1979. 182—184, 194—200.

<sup>24</sup> A kéziratban átadott leírást, az önzetlen segítséget ezúton is megköszönöm BAKURA SÁNDOR tanárnak.

<sup>25</sup> Vö. BERZE NAGY JÁNOS, 1957. II. k. no. 707. és jegyzete: 267.

<sup>26</sup> LEHOCZKY TIVADAR, 1881. III. k. 846—847.

<sup>27</sup> FERENCZI IMRE, 1962. 217—218.

A *Vérke* folyó nevének eredetét (5, 20. sz. monda) tatár- és török-ütközettel indokolták, hallottuk a kuruc és labanc küzdelem szörnyű következményeivel érvelő magyarázatot is.<sup>28</sup> A menekülők harang- és kincselrejtése (5, 7, 13. sz. monda) könnyen hihető, s mondai párhuzamainak számát bajos volna felsorolni, de azt sem könnyű megmondani, hogy melyik *futáskor* történt az érték és vagyonmentés. A 6. sz. elbeszélés szerint a barlangba menekültek önkezüikkel végeztek magukkal, hogy a tatárok kezébe ne kerüljenek. Történetileg a kismuzsalyiaknak az 1657. évi lengyel betöréskor elszenvedett tragédiájához kapcsolódik az eset. 1831-ben bukkantak rá a bűvőhelyre, s szinte régészeti gondossággal tárták fel a barlang titkát. A vizsgálat szerint kénfüsttel mérgezték meg az odarejtőzött embereket, többségükben nőket.<sup>29</sup> Reális alapja van a *Longodár* nevű birtokos említésének a 7. sz. mondában. *Longodár völgyre* utaló adatunk van 1552-ből, s a Nagyberég határában található *Longodár pusztá* névadója lett a *Longodári* nemes családnak.<sup>30</sup> A halmok (ld. 7. sz. monda) emlegetése, a török és tatár „idő”-höz kapcsolása mind a magyar, mind a kárpát-ukrán nép körében megszokott. A tendenciát találóan jellemzi LEHOCZKY TIVADAR megjegyzése, „a ruthén pór minden ellenséget, a németet sem kivéve, tatár vagy töröknek mond.”<sup>31</sup> A Muzsaly melletti *Szépasszonydomb* (21. sz. monda) mesterséges eredetéről hallott magyarázat (a vezérdomb összehordására emlékeztetve) régi hadiszokás emléke, s történeti népmondáink egyik tipikus elbeszélő motívuma.<sup>32</sup> Az ellenség elől védett helyre menekülők magyar szóval csalogatása (10. sz. monda: „Sári, Zsuzsi gyertek elő!...”) ugyancsak tipikus nálunk, a tatároknak tulajdonított barbarizmus (11—12. sz. monda: emberhúsevés) pedig az európai népek sokszáz éves elbeszélő toposa az ellenség állati tulajdonságainak a kifejezésére.

A törököknek robotolók (14. sz. monda) a tipikus hódoltsági sorsban osztottak. A csélcsep asszony elrablására reflektáló férj szavai (15. sz. monda) inkább a „szegény tatár” tömör summázatban ismert a magyar néphagyományban. A megszorultak cselfogása (16. sz. monda) inkább a várvédőkre illene, a mondai párhuzamokban ez az általános. A kukorica ugocsai meghonosításáról hallott történet (17. sz. elbeszélés) kiváló előadótól származik, akit olvasott embernek ismertünk meg. Hivatkozásából irodalmi (nyomtatott) forrásra következtetünk, de több is az olvasmányra emlékező reprodukálásnál. A tapasztalat alapján informál a kukoricalisztból készült ételek kedveltségéről, s a szatmáriak csoporttudatában jelentkező előítéletről, gúnyolódásról. A kőkecskébe rejtett kincs (19. 22. sz. monda) meglepően egyező történetben ismert a magyar lakosság körében egymástól országnyi távolságra is.<sup>33</sup>

A Hunyadi Mátyás személyéhez kapcsolt mondák és anekdoták kedveltségében is osztozik gyűjtőterületünk magyar és kárpátukrán népe.<sup>34</sup> A magyar néphagyományban nagyon népszerű a kolozsvári bíró megbüntetése (23. sz. elbeszélés); a tiszabökenyi változat (24. sz. monda) bevezetője sajátos bővülésnek tekinthető. Az álruhás király a város vezetőit ellenőrzi, a nép jogait védelmezi. A dolgozó ember megbecsülésére tanítja az urakat (25. sz. monda és párhuzamai: *Mátyás király Gömörben*<sup>35</sup>),

<sup>28</sup> FERENCZI IMRE, 1973. 49.

<sup>29</sup> LEHOCZKY TIVADAR, 1881. III. k. 831—2. *Kismuzsaly* el is tűnt a települések sorából. Erre a 8. sz. monda szintén utal.

<sup>30</sup> LEHOCZKY TIVADAR, 1881. III. k. 81, 378—88.

<sup>31</sup> LEHOCZKY TIVADAR, 1881. III. k. 385.

<sup>32</sup> SZENDREY ZSIGMOND, 1920. 56—57.

<sup>33</sup> Vö. FERENCZI IMRE, 1978—1979. 190—194.

<sup>34</sup> Ld. ORTUTAY GYULA, 1940. 123—126.; FERENCZI IMRE, 1968. 23—26.

<sup>35</sup> E mondatípushoz ld. UJVÁRY ZOLTÁN, 1975. 176—179.

szót ért régi katonájával, s jutalmazza talpraesettségét (26. sz. elbeszélés: *három megfejt bakkecske*); különös szimpátiát érez a pásztorok iránt (27. sz. *igazmondó juhász*). Feltűnő, hogy mennyire kedvelik a diákként vándorló király történeteit (28, 29. sz. mondák). Ebben és a Mátyás-hagyomány népszerűsítésében minden bizonnyal szerepe volt a Debreceni Ref. Kollégiumban, továbbá a Sárospatakon, Beregszászon és Nagymuzsajban tanult papoknak, iskolai rektoroknak, tanítóknak, utóbb pedig (főképpen a 19. században) a kalendáriumoknak, újságoknak, iskolai tankönyveknek. A mondabeli Mátyásra jellemző, hogy segít a bajbajutott földművesen (28. sz.), a neki kedveskedő szegényemberen (31. sz.), de megleckézteti a kapzsisokat (29, 31. sz.). Bölcsen jár el a raboskodó cigány ítéletének humánus és csalafinta felülbírálásában (30. sz.). Többet tud az udvari tudósnál (32. sz.), legyőzi a hetvenkedő cseh vitézt.

A mondák a nép ragaszkodását, a lentiek törekvését: az igazság érvényesülése iránti vágyát fejezik ki. A mondabeli Mátyás rájuk ügyel, ezért „veszejtették el” a nagyurak. A felsorolt történetek és magyar párhuzamai rendszerint anekdotikus hangvételűek, s erős jogérzéküket tükröznék. Az alapállás arra mutat, hogy keletkezésükben és alakításukban nagy szerepe lehetett a népi származású értelmiségnek, a városi polgárságnak, s a szabados jogállású társadalmi rétegeknek. A szegényebb köz-nemességtől sem állhatott messze a folklórbeli Mátyás néhány cselekedetének tendenciózussága. A magyar néphagyományban szinte nem is fordulnak elő mitikus elemek, inkább a rangrejtve vándorló király diákos és népben-nemzetben gondolkodó „kalandkeresés”-e jellemző. A kárpátukrán hagyománynak van egy régebbi rétege, amelyben a mitikusan megnagyított ellenféllel mérkőzik Mátyás,<sup>36</sup> s királlyá választását csodás előjel jövendőli. Lehet, hogy népünk körében is éltek efféle hagyományok, de háttérbe szorultak. A kárpátukrán lakosság körében szintén megtalálható az anekdotikus mondák némelyike. A két nép hagyományában jelentkező egyezéseket és különbségeket alapos összehasonlító vizsgálat tisztázhatja. Mindenesetre megállapítható, hogy a három történelmi hagyománykör (tatár, török, Hunyadi Mátyás) mindkét népnél markáns és gazdag.

## IRODALOM

- BERZE NAGY JÁNOS, 1957. Magyar népmesetípusok. I—II. k. Pécs.  
 FERENCZI IMRE, 1962. Bocskai István és szabadságharcának emléke a néphagyományban. A Debreceni Déri Múzeum évkönyve 1960—1961. Debrecen. 215—231.  
 FERENCZI IMRE, 1968. Adatok a Mátyás-mondakörhöz. Néprajz és Nyelvtudomány, XII. 11—27.  
 FERENCZI IMRE, 1973. Magyarok között Kárpátalján. Tiszatáj, 27. évf. 2. sz. 45—50.  
 FERENCZI IMRE, 1978—1979. Jugoszláviai magyar hiedelmek, népmondák a törökökről és tatárokról. Néprajz és Nyelvtudomány, XXII—XXIII. 181—224.  
 FERENCZI IMRE, 1980—1981. Táltosok, javasok, tudósok a tiszaháti és a felső-tiszai néphitben. Néprajz és Nyelvtudomány, XXIV—XXV. 313—338.  
 FERENCZI IMRE, 1982. Tiszaháti és felső-tiszai néphit és népszokások. Néprajzi Dolgozatok 41. Szeged.  
 LEHOCZKY TIVADAR, 1881. Beregvármegye monographiája. III. k. Ungvár.  
 LINTUR, PETRO V., 1968. Legendi Karpat. Uzsgorod.  
 LINTUR, PETRO V., 1972. Legendi nasogo kraju. Uzsgorod.  
 ORTUTAY GYULA, 1940. Ruszin-magyar kapcsolatok a népköltészetben. In: Ung vármegye. (Szerk. CSÍKVÁRY ANTAL.) Vármegyei szociográfiák IX—X. Budapest. 119—129.  
 SZENDREY ZSIGMOND, 1920. Történelmi népmondák. Ethnographia, XXXI. 45—59.  
 UJVÁRY ZOLTÁN, 1975. Mondák Mátyás királyról. Varia Folkloristica. Debrecen. 168—185.

<sup>36</sup> PETRO V. LINTUR, 1968., ORTUTAY GYULA, 1940.

## ИСТОРИЧЕСКИЕ НАРОДНЫЕ ПОВЕСТИ СРЕДИ ВЕНГЕРСКОГО НАСЕЛЕНИЯ ЗАКАРПАТЬЯ

Имре Ференци

Автор в 1972 году собирал фольклорные материалы среди венгерского населения Закарпатской области УССР. Здесь публикуется часть собранного материала, которая содержит в себе 32 народные повести. Эти повести можно разделить на 3 группы. 1. Повести о нашествии татар. 2. Устные предания о турецком иге (XVI—XVII вв.). 3. Повести и анекдоты о венгерском короле, Матьяше Хуньяди (1458—1490).

Во второй части работы характеризуются эти 3 группы народных повестей. Автор подчеркивает их популярность, и указывает на то, что память о татарах, турках и о короле Матьяше Хуньяди сохранилась поныне и в фольклоре закарпатских украинцев. Помимо общих характерных черт наблюдаются и различия, сущность которых может осветить четкое сравнительное исследование.

Данная работа является продолжением предыдущих исследований автора. (См. выпуски гг. XXII—XXIII, XXIV—XXV, XXVI. *Néprajz és Nyelvtudomány.*)